

Павлышской средней школе Основываясь на взглядах и других видных педагогов, формулируются выводы о дальнейшем развитии целостной педагогики.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, формирование созидательной деятельности, целостная педагогика.

Наумов В. М.

V. A. SUKHOMLYNSKIY ABOUT PUPILS' CREATIVE ACTIVITIES
IN BUILDING UP THE HOLISTIC PEDAGOGY CONTEXT

The issues of pupils' creative activities skills formation in the pedagogical experience and heritage of a XXth century prominent Ukrainian educator - V. Sukhomlynskyi - have been elucidated in the given paper. Moreover, the originality and innovative character of his contribution to the development of this problem have been emphasized. The focus was on pupils' creative activity organization, being both of urgent concern in experience and heritage of the prominent Ukrainian scholar and of acute validity to those who has been engaged in the process of preparing people-creators. The above mentioned idea is recognized to be the utmost aim of any pedagogical system. This challenge is of particular vitality to current Ukraine society which has been enhancing the modernization of education, fostering the search of endeavors aimed at the quality of educational process in the context of creation of holistic pedagogies' upgrade. The paper presents a new scholar perspective mainstream in Ukrainian pedagogical theory and practice, the necessity of which had been predicted by such famous scientists as I. D. Bekh, V. G. Kremen', O. V. Sukhomlynska, etc. The validity of this issue has been revealed beginning from the papers of Aristotle, J. A. Komensky, K. D. Ushinsky, in the XXth century – S. T. Shackiy, V. N. Soroka-Rosinsky, who have paved the basis of the holistic pedagogies. The conclusions concerning the further development of holistic pedagogy, basing on the insights of V. Sukhomlinsky and other prominent scientists, have been given. The perspectives of further treatment of the issue embody the specification of the creative activity category.

Keywords: V.A. Sukhomlynskyi, creative activities skills formation, holistic pedagogy.

УДК 37.013

Роцін І. Г.*

**ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ УЧНІВ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті актуалізуються питання культури потреб учнів у фізичній підготовці в системі педагогічної теорії і практики В. О. Сухомлинського. Досвід видатного педагога-гуманіста дає змогу уточнити найбільш оптимальні шляхи прищеплення дітям навичок здорового способу життя, формування в них любові до праці та свідомо використання засобів та методів фізичної підготовки в процесі життєдіяльності.

Проаналізовано практичні і теоретичні підходи реалізації фізичної підготовки учнів Павлицької середньої школи. Зроблено висновок, що інноваційна складова досвіду В. О. Сухомлинського характеризується можливістю запровадження в сьогоденні продуктивних ідей з незначними змінами та модифікаціями, оскільки окремі з них випередили час вже тоді.

Ключові слова: потреби, фізична підготовка, учні, здоровий спосіб життя.

XXI століття відзначається оновленням педагогічної науки, трансформацією її ціннісно-сміслових орієнтацій, осягненням просвітницьких, педагогічних, культурологічних та організаційних ідей минулого. Сьогодні нове наукове зацікавлення становить досвід нашої країни середини XIX–XX століття, який характеризується продуктивними освітніми ідеями та напрацюваннями, що мають цінність для сучасності. Інноваційна складова ідей цього періоду (визначена за І. Дичківської як ретроінновація) характеризується можливістю запровадження продуктивних ідей

* Роцін І. Г.*

з незначними змінами та модифікаціями, оскільки окремі з них випередили час вже тоді. Такими, зокрема, є ідеї талановитого педагога і видатного вченого, досвідченого директора школи В. Сухомлинського.

Серед авторів того часу слід відмітити І. Шувалова (1959 р.), С. Аптаєва (1964 р.), В. Холодову та Т. Благодарову (1971 р.), В. Кудинова (1974 р.), які, вивчаючи досвід В. Сухомлинського, намагалися визначити найбільш оптимальні шляхи прищеплення дітям навичок здорового способу життя, формування в них любові до праці. І сьогодні представники вчительської професії, всі, хто так чи інакше беруть участь у вихованні нових поколінь, у формуванні нових особистостей, з яких складатиметься наше майбутнє, звертаються до досвіду визнаного корифея педагогіки.

Мета статті – дослідити ідеї виховання культури потреб у фізичній підготовці учнів в педагогічній спадщині Василя Олександровича Сухомлинського.

Середина ХХ століття, коли В. О. Сухомлинський творчо працював у Павлівській середній школі, ознаменувалася створенням у СРСР олімпійського комітету, який був признаний Міжнародним олімпійським комітетом. Це призвело не лише до підйому радянського спорту, а й до зміни державної парадигми у галузі фізичної культури. Вже у 1954 році змінено програму з фізичної культури у початковій, семирічній та середній школі, яка була підготовлена Інститутом фізичного виховання та шкільної гігієни АПН. У програмі, зокрема, йшлося про необхідність приділяти більше уваги у вихованні підростаючого покоління спорту, гімнастиці та легкій атлетиці. В якості основних завдань шкільної фізичної культури були названі наступні: для учнів 1-4-х класів – «навчання умінням і навичкам в основних видах гімнастики, спорту та ігор»; для учнів 5-7-х класів – «навчання основним видам спорту, іграм і гімнастиці»; для 8-10-х класів – «навчання гімнастиці, іграм та основним видам спорту».

З 1957 року в країні розпочалася культурна революція, яка торкнулася й сфери фізичної культури. У 1959 році на підґрунті аналізу 40-річного досвіду розвитку фізичної культури в СРСР на державному рівні прийнято рішення заняття фізичною культурою перетворити у масовий рух. У зв'язку з цим, перед багатьма закладами, навчальними зокрема, постали завдання щодо збільшення уваги фізичній культурі та спорту. Згодом завдання щодо підвищення фізичної підготовленості населення країни отримали оздоровчу спрямованість. У багатьох дослідженнях того часу зроблено спробу створити здоров'язберігаючу атмосферу в школах (М. Антропова, 1958 р.; А. Гджанский, 1965 р.; В. Шурухина, 1968 р., В. Волков, 1964 р. та інші).

У 50-60-ті роки ХХ століття декілька радянських шкіл не лише «йшли у ногу з часом», а навіть, випереджали його. Однією з таких шкіл була й Павлівська середня школа. Будучи видатним адміністратором В. О. Сухомлинський в якості директора значну увагу приділяв проблемам збереження здоров'я учнів, їх вихованню та розвитку, створенню умов для фізичної й трудової активності. В цьому можна переконатися, ознайомившись з численними працями науковця і педагога-практика. Василь Олександрович завжди прагнув створити у своїй школі виховне середовище, яке дозволяло би учням вести активну життєдіяльність, максимально розкривати власні природні здібності. Він не розділяв розумову та фізичну працю, оскільки вважав, що для виховання дитини обидві мають виключно важливе значення, зазначаючи, що немає окремо розумового, окремо морального, окремо трудового виховання оскільки перед педагогом щось ціле – дитина [1].

Вивчення доробку В. О. Сухомлинського засвідчує, що як адміністратор, він значну увагу приділяв таким питанням, як: доцільний розпорядок дня, повноцінне харчування учнів, спільна виховна робота з батьками, чергування фізичних та розумових навантажень, контроль за дозуванням навантажень (особливо розумових) залежно від віку учнів, оздоровлення дітей тощо. Разом з педагогічним колективом він намагався забезпечити учням здоровий режим дня, а саме: доцільний, встановлений порядок життя, при якому чергуються робота та відпочинок, фізична та розумова праця, сон

та активність, організовано регулярне харчування. На думку вченого, саме такий режим сприяє виробленню у дітей корисних умовних рефлексів.

Режимом дня (послідовністю різних видів діяльності та відпочинку впродовж доби) в Павлиській середній школі передбачалося: збалансоване харчування, фізичні навантаження, навчання (виконання домашніх завдань зокрема), дотримання гігієнічних норм і медичних рекомендацій, повноцінний відпочинок (зокрема сон).

Організація раціонального дня учнів розпочиналась з підйому. Грунтуючись на медичних рекомендаціях, В. О. Сухомлинський вимагав, щоб він проходив в один і той же час. Директор і педагог в одній особі, Василь Олександрович наполягав на тому, щоб ранкову гімнастику батьки робили разом з учнями (краще під музичний супровід). Він вважав, що зарядка сприяє формуванню глибокого дихання, підсилює кровообіг та обмін речовин, розвиває різні групи м'язів, формує правильну поставу, розгальмовує нервову систему після сну, і взагалі – викликає позитивні емоції. Ранок учнів у школі продовжувала гімнастична розминка – виконання спеціальних вправ перед уроками для формування правильної постави. Головною вимогою до розминки влітку було її проведення на свіжому повітрі, а взимку – у гарно провітреному приміщенні. Перед 30-и хвилинною перервою вчителі проводили фізкультурну хвилинку, яка передбачала виконання спеціальних комплексів для кожного віку.

Уроки фізичної культури у Павлиській школі проводилися на спортивному майданчику, а при поганій погоді – у спортивному залі. Спортивні приміщення були обладнані всім необхідним обладнанням для легкої атлетики, ігор, лазіння й таке інше. Метою занять фізичною культурою у школі визнавали не лише виховання сили, гармонічності, спритності та витривалості, а й почуття краси рухів, їх естетичній досконалості. Спостережливий педагог зауважував, що існують такі види сільськогосподарських робіт, при виконанні яких приймає участь все тіло, при цьому узгодженість спритності та пластичності з фізичною напругою неможлива без уміння керувати всім тілом. Самим головним для молодших школярів вважалося формування правильної постави. У Павлиській школі при виконанні таких вправ, як біг, ходьба на лижах, плавання, велика увага приділялася естетичному задоволенню. Змагання з названих та інших видів спорту проводилися на першість за красою, вишуканістю та гармонією рухів, а швидкість при цьому визнавалася другорядним параметром. У школі взагалі вважалося неприйнятними змагання, в яких єдиним критерієм успіху виступала швидкість рухів (у ті часи це прирівнювалося до виховання нездорового азарту). В. О. Сухомлинський вважав, що не можна ділити дітей на здібних і нездатних до занять спортом, не можна розпалювати нездорові пристрасті ажіотажем боротьби за уявну честь школи [2]. У школі панувало переконання, що завдяки регулярним фізичним вправам не лише формується краса тіла, гармонія рухів, але й виховується характер, сила воли. Безперечно корисним є досвід не лише щодо режиму дня, а й щодо системи збереження здоров'я учнів, залучення їх до праці, методів і прийомів всебічного розвитку особистості. В. Сухомлинський наголошував на тому, що зміцнити здоров'я людини в дитинстві, не допустити, щоб дитина вступила в юність кволою і млявою, – це значить дати йому всю повноту життєвих радостей [1].

Вивчаючи медичну літературу, Василь Олександрович переконався в необхідності розуміння педагогами внутрішніх фізіологічних, психічних, вікових і статевих процесів, що відбуваються в організмі школярів. Він стверджував, що «педагог не має права не знати, що робиться з дитиною, чому вона нездорова, як стан здоров'я позначається на її розумовому і моральному розвитку» [5]. Василь Олександрович вважав, що гарне здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Як і в інших школах, усі учні Павлиської школи за результатами медичного огляду розподілялися на групи: основну, підготовчу та спеціальну. Кожна група займалася за окремою програмою, а для учнів спеціальної групи розроблявся ще й комплекс корекційної гімнастики (особливо для дітей, які мали недоліки серця та системи

кровотворення, центральної та периферичної нервової систем. В. О. Сухомлинський, визначаючи завдання роботи з дітьми із слабким здоров'ям говорив, що: «Ми маємо домогтися, щоб до моменту вступу в юність якомога більша кількість дітей перейшла зі спеціальної групи в підготовчу, а потім в основну. Цієї мети вдається досягти по відношенню до всіх дітей, слабкість здоров'я яких пов'язана з функціональними вадами окремих органів або ж з перенесеними захворюваннями» [1].

Сьогодні важливе місце в оздоровленні нації відводиться оздоровчо-профілактичній фізичній культурі, яка включає в себе не тільки процес систематичних цілеспрямованих занять фізичними вправами з метою поліпшення здоров'я, але й вирішення пов'язаних з ним проблем, а саме харчування, психічна регуляція, формування індивідуального стилю життя, виховання активної життєвої позиції тощо [2]. Останнім часом відбулося помітне зростання уваги до оздоровчої фізкультури, розгляду здоров'я людини у тісному взаємозв'язку з рівнем її рухової активності, генетичними передумовами та образом життя. Неабияке значення у привертанні уваги сучасних дослідників до названих проблем мали доробки В. О. Сухомлинського, в яких науковець, базуючись на певних закономірностях (біологічних, медичних, педагогічних, психологічних) розвитку дитини, сформулював і перевіряв на практиці принципи оздоровлення.

Під час прогулянок на свіжому повітрі зверталася особлива увага педагогів на правильність виконання молодшими учнями життєво необхідних рухів: ходьби, бігу, стрибків, киданню предметів, лазінню по деревах тощо, та на розвиток основних фізичних якостей: сили, швидкості, гнучкості, витривалості, спритності, координації рухів [4]. Педагог вважав, що свідоме та вмиле керівництво рухами свого тіла розпочинається з керуванням рукою, з впливу рухів руки на мозок, завдяки чому формується пластичність, чітка взаємодія систем: «рука – мозок», «тіло – мозок», «робота – мозок».

Фізичні навантаження для учнів Павлиської школи розпочиналися з ранкової гімнастики, продовжувалися виконанням вправ на перервах між уроками, рухливими іграми на подвір'ї та прогулянками на свіжому повітрі у другій половині дня. Ступінь навантажень визначався залежно від віку, а для слабких дітей – встановлювався спеціалістами. Василь Олександрович був упевнений, що виконання активної діяльності (ігри, продуктивної праці, прогулянки) на свіжому повітрі впродовж 3–4 годин щодня покращує фізичний розвиток учнів, сприяє збереженню їхнього здоров'я. Він вважав, що фізична праця розвиває м'язи, укріплює серце, покращує роботу нервової системи.

Щоб фізичні вправи мали позитивний вплив на здоров'я дитини, у школі дотримувались певних правил, а саме:

- засоби і методи фізичного виховання застосовувалися тільки такі, які мали наукове обґрунтування їх оздоровчої цінності (за спостереженнями директора школи, медичними картками учнів);
- фізичні навантаження планувалися відповідно до фізіологічних можливостей учнів;
- у процесі використання всіх форм фізичного виховання забезпечувалась регулярність та єдність лікарського, педагогічного контролю і самоконтролю.

Разом з педагогічним колективом В. Сухомлинський прагнув до того, щоб виконання гімнастичних вправ учням надавало насолоду, стало буденною потребою їх організму. Він говорив, що людина повинна займатися спортом не лише для досягнення успіху в змаганнях, а і для формування своєї фізичної досконалості [1].

Цікавим є досвід В. О. Сухомлинського поєднання праці з відпочинком, навчанням та закалюванням – піонерський табір. Влітку піонери Павлиської школи виїздили на 2-3 тижні у піонерський табір, який організував колгосп. Тут щодня 2-3 години (ранком і ввечері) учні доглядали лісозахисні смуги, а решту часу – активно відпочивали, приймали просту їжу на свіжому повітрі. Старшокласники 2-3 тижні жили й працювали у полі – збирали й висушували сіно, збирали врожай зернових культур

тощо. У таборі хлопці та дівчата мали змогу справно кататися верхи, їздити на велосипеді, навіть не торкаючись руля. Хлопці грали у волейбол та баскетбол, дівчатка – у настільний теніс.

Отже, виховання свідомих потреб у повсякденному використанні цінностей фізичної підготовки, здоров'я підростаючого покоління завжди було невід'ємною складовою частиною загальнолюдських цінностей будь-якої держави. Воно тісно пов'язано з рівнем розвитку держави та її місцем серед когорти провідних країн світу. Сьогодні в Україні назріла гостра ситуація щодо стану здоров'я школярів, спостерігаються лише поодинокі випадки успішної реалізації здоров'язберігаючих технологій у діяльності роботи навчально-виховних закладів. Саме тому вважаємо доречним звернутися до педагогічної спадщини не тільки діячів сучасності, а й педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського.

Вивчення доробку великого педагога засвідчило, що глибокий вплив на формування його поглядів спричинили видатні мислителі та педагоги минулого: Й. Песталоцці, А. Дистервег, Л. Толстой, К. Ушинський та інші. Проте, сам В. Сухомлинський вирізнявся дивовижною здатністю творчо перетворювати ідеї попередників. Він бажав, щоб і його досвід був творчо реалізований послідовниками.

Перспективою подальшого наукового пошуку вважаємо розширення кола ретроінноваційних підходів, методів і методичних прийомів реалізації завдань у вихованні свідомих потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів щодо їх фізичної готовності.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Павльська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1979. – Т. 4. – С. 147-184.
2. Сухомлинський В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политическая литература, 1988. – С. 115-146.
3. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки // Зібрання законодавства України. Постанови та розпорядження кабінету міністрів України 45/2006 від 8-15 листопада 2006 р. № 1594 – К. : Український інформаційно-правовий центр, 2006. – № 1. – С. 51-74.
4. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Щотижневий збірник актів законодавства. – К. : Офіційний вісник України, 2004. – № 39. – С. 23-34.
5. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 74-83.
6. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 5-279.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-655.

Роцин І. Г.

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДАХ В. СУХОМЛИНСКОГО

В статтє актуалізуються вoпpocы фізическoй пoдгoтoвки учaщихся в систeмe пeдaгoгическoй тeopии и пpактики В. Сухoмлincкoгo. Oпыт вьдaющeгoся пeдaгoгa-гумaнистa пoзвoляeт утoчнитъ нaибoлee oптимaльнe пyти пpивития дeтям нaвыкoв зoрoвoгo oбpазa жизни, фoрмиpовaниe y них лoбви к тpyду и cознaтeльнo испoльзoвaть сpeдствa и мeтoды фізическoй пoдгoтoвки в пpocecce жизнeдeятeльнoсти.

Пpoанaлизирoвaны пpактичecкe и тeopетическe пoдxoды рeaлизaции фізическoй пoдгoтoвки учaщихся Пaвльишкoй сpeднeй шкoлы. Сдeлaн вьвoд, чтo Иннoвaциoннaя cocтaвляющaя oпытa В.А. Сухoмлincкoгo хaрaктepизуeтcя вoзмoжнoстью ввeдeния сeгoднa пpодyктивных идeй c нeзнaчитeльнoмi измeнeниeми и мoдификaциeми, пoскoлькy нeкoтopыe из них oпepeдили вpeмя yжe тoгдa.

Ключeвыe слoвa: пoтpeбнoсти, фізическaя пoдгoтoвка, учeники, зoрoвoй oбpаз жизни.

Roshchin I. G.

CULTURAL EDUCATION NEEDS OF PUPILS IN PHYSICAL PREPARATIONS
IN PEDAGOGICAL VIEWS V. SUKHOMLINSKY

The article highlights the issue of physical preparation pupils in educational theory and practice V. Sukhomlinsky. Experience an outstanding teacher and humanist allows you to specify the best ways raising children's awareness of healthy lifestyles, the formation of their love for the work.

Analyzed the theoretical and practical approaches of realization of physical preparations of pupils of high school Pavlyshskoy. It is concluded that the innovative element of the experience V. Sukhomlinsky characterized the possibility of introducing productive ideas with minor changes and modifications, as some of them ahead of time already.

So conscious education needs in everyday use values physical fitness, health of the younger generation has always been an integral part of the universal values of any state. It is closely associated with the level of the state and its place among the leading countries in the cohort. Today in Ukraine there is an urgent situation regarding the health of students, there are only isolated cases of successful implementation of healthy technology activities of educational institutions. That is why we consider it appropriate to turn to teaching heritage not only figures of our time, but also teacher-humanist V. Sukhomlynsky.

Prospects for further scientific research retro consider expansion of innovative approaches, methods and teaching methods in the education of the objectives of conscious needs of students of secondary schools for their fitness

Keywords: needs, physical preparation pupils healthy lifestyle.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 372.033

Січко І. О.*

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ
У ПРИРОДІ НА ЗАСАДАХ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Статтю присвячено актуальній проблемі педагогічної теорії і практики – вихованню в молодших школярів культури поведінки у природі. У статті розкрито основні шляхи формування цієї якості особистості в навчально-виховному процесі сучасної школи; обґрунтовано значущість екологічної освіти для розвитку підростаючого покоління; окреслено важливість ролі природи у всебічному гармонічному розвитку дитини, не тільки як материнського родинного початку, а й як джерела збагачення людської душі. Особливу увагу приділено висвітленню ідей В. Сухомлинського з нарощення екологічної культури молоді, які і сьогодні мають впроваджуватися у освітній простір та складати основу сучасного екологічного виховання й формування культури поведінки молодших школярів у природі.

Ключові слова: особистість, природа, виховання, культура поведінки, емоційна і пізнавальна сфери.

Нині проблема взаємодії людини і природи є однією з гострих наукових і господарських проблем світового співтовариства. Суспільство на сьогодні стурбоване обставинами, які змушують людство замислитися над необхідністю свідомого підходу до таких питань, як використання природних ресурсів, вплив розвинутого промислового і сільськогосподарського виробництва на стан природного середовища і здоров'я людей. Саме тому навчально-виховна діяльність сучасного навчального закладу має бути спрямована на формування природовідповідної поведінки молодшого школяра, розвиток свідомого й бережливого ставлення до природи тощо. Ці якості потрібно розвивати з дитинства у сім'ї та школі, за умови активного формування екологічної культури та накопичення систематичних знань у цій галузі. Сьогодні питання охорони природи переросло в грандіозну соціально-моральну проблему,

* © Січко І.О.*